

RELIGIA EGIPTULUI ANTIC (I)¹

EGIPTUL ANTIC ȘI CREDINȚELE LUI. LUPTA PENTRU MONOTEISM

Preliminarii:

- Egiptul este una dintre cele mai mari enigme ale istoriei.
- deși multe dintre tainele acestei civilizații nu sunt cunoscute până astăzi, totuși faptul că s-a putut descoperi scrierea hieroglifică a fost un mare avantaj în munca de cercetare.
- în secolul al III-lea d.Hr., egiptenii au acceptat scrierea cu caractere grecești.
- evident, au mai existat cercuri de preoți, care au continuat să practice credințele vechilor egipteni și să transmită scrierea hieroglifică, însă în momentul în care Justinian I (sec. VI d. Hr.) a desființat templul din insula Philae, s-a încheiat etapa religioasă păgână a Egiptului Antic.
- abia în secolul al XIX-lea, scrierea hieroglifică a putut fi descifrată de către cercetătorul francez Jean Francois Champollion (1790-1832).
- acesta a reușit, în anul 1822, să descifreze această scriere grație inscripției de pe piatra de la Rosetta, pe care era un text transpus în paralel: în hieroglife egiptene și cu caractere grecești.
- însă, întemeietorul egiptologiei moderne este considerat germanul Richard Lepsius († 1884), care a studiat misterul piramidelor, precum și arta arhitecturală a vechilor egipteni.
- de atunci, aproape toate marile școli de istorie antică din Europa Apuseană sau America au încercat să studieze pe teren această religie.

REPERE CRONOLOGICE ALE ISTORIEI EGIPTENE

- ca rasă, egiptenii sunt un amestec de hamiți și semiți. Practicând agricultura și domesticind boul, asinul și porcul.
- în ceea ce privește straturile de civilizație egiptene, trebuie de asemenea reținut că înainte de apariția statului egiptean, au fost trei straturi de civilizație și anume:
  - badariană - (mileniul V î. Hr.) se fac deja schimburi comerciale, se prelucrează arama și o frumoasă ceramică neagră.;
  - amratiană - (3800-3600 î.Hr.) schimburile comerciale se făceau până în Siria și Etiopia, uneltele de silex sunt șlefuite și se prelucrează ceramica roșie cu forme geometrice.;

---

¹ Preluare din *Istoria religiilor. Lumea religioasă veche: Note de curs*, Pr. prof. univ. dr. Emil Jurcan, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia, Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia.

- nagadiană sau gerzeană - (3600-3000 î.Hr.) apare pentru prima dată în istoria lumii faianța, realizată dintr-un amestec de argilă cu nisip și arsă la temperaturi foarte ridicate.
- după spusele preotului Maneto (sec. 3 î. Hr.), care a alcătuit o istorie a Egiptului, populația egipteană avea o structură patriarhală, împărțită în ginți.
- ulterior, din aceste ginți care s-au unit, s-au format cele 42 de nome, care erau un fel de districte independente între ele și permanent în stare conflictuală, pe baza priorității asupra teritoriilor limitrofe.
- pentru evitarea acestor stări, care nu aduceau nici un folos populației, s-a recurs la realizarea unei mari coaliții și astfel au apărut cele două țări: Egiptul de Sus cu capitala la Theba și Egiptul de Jos, spre Delta Nilului, cu capitala la Memphis (actualul Cairo).
- din istoria preotului Maneto deducem că ar fi existat 30 de dinastii, împărțite după cum urmează:

1. Regatul Timpuriu sau Thinit - dinastiile I și II, 3000- 2778 î. Hr.:

- întemeietorul regatului este legendarul rege Menes, cel care unifică pentru prima dată Egiptul de Sus cu cel de Jos.
- regatul se numește „thinit” după numele capitalei Thinis, aflată în Egiptul de Sus.
- acum se construiesc canale de irigații, temple și construcții funerare subterane.

2. Regatul Vechi - dinastiile III-V, 2778-2263 î. Hr.:

- perioada este cunoscută sub numele de perioada memphită, după numele noii capitale, Memphis.
- este o perioadă de pace și de dezvoltare a culturii egiptene.
- în timpul domniei regelui Djoser ar fi trăit și activat legendarul arhitect Imhotep, care prin celebritatea sa a ajuns să fie divinizat și să fie adorat ca zeu al arhitecturii.
- acum s-a ridicat prima piramidă de la Shaqqara, cunoscută și sub numele de „piramida în trepte”. în timpul dinastiei a IV-a faraonii ating apogeul sanctificării lor și al construcțiilor monumentale funerare.
- este vorba despre Sfinxul de la Gizeh și cele trei piramide: ale lui Khufu, Khafra și Menkaura sau mai bine cunoscute sub denumirea grecească de Kheops, Khefren și Mikerinos.
- în timpul dinastiei a V-a templele capătă multe privilegii, iar prestigiul preoților, aflat într-o permanentă creștere, devine un pericol pentru regalitate, constituind, cel puțin pentru preoții lui Amon Ra, un fel de stat în stat.
- centrul religios acum este la Heliopolis.

- ieșirea de sub autoritatea regală face ca multe nome să dorească autonomia și să intre deci în conflict armat cu autoritatea statului.

3. Perioada heracleopolitană - dinastiile VII – X, 2263 – 2040 î. Hr.:

- Egiptul are o altă capitală, Heracleopolis.

- aceasta este perioada în care construcțiile mai stagnează și în schimb se remarcă creațiile literare, cum ar fi *Profețiile lui Ipuwer*, *Invățăături pentru regele Merikare*, *Textele sarcofagelor*, *Cartea Morților*, *Sfătuirea uni om deznădăjduit cu sufletul său*.

- decadența statului egiptean este mai accentuată.

4. Regatul Mediu - dinastiile XI-XII, 2040-1786 î. Hr.:

- capitala se mută acum în Theba, în apropiere de Luxor.

- faraonul Amenemhet I reușește să redreseze întrucâtva declinul Egiptului, impunând guvernatori locali și acordând facilități agricultorilor și meseriașilor.

- prin supremația Thebei se impune și cultul zeului soare Amon.

5. Perioada Hicsoșilor – dinastiile XIII-XVII, 1785-1562 î. Hr.:

- acum Egiptul este invadat de o populație indo-europeană, care își stabilește capitala în Delta, în orașul Avaris.

- hicsoșii introduc în Egipt calul, carul de luptă și arme noi, precum și tehnici militare de ultimă generație, care îi fac foarte eficace în lupte.

- ei jefuiesc țara și încearcă să își însușească scrierea și cultura egipteană.

- imperiul este divizat acum în două: partea dinspre Delta Nilului unde domneau hicsoșii și cea de către izvoarele Nilului unde se retrăsese populația care nu a cedat acestor cuceriri.

- prin dinastia a XVII-a, hicsoșii sunt alungați din Egipt, spre anul 1567 î. Hr.

6. Regatul Nou - dinastiile XVIII-XX, 1562-1085 î. Hr.:

- aceasta este perioada marilor cuceriri egiptene, când Egiptul ajunge la cea mai mare extensiune teritorială din istoria lui.

- faraonul Tutmosis al III-lea poartă războaie împotriva Siriei, Feniciei, Nubiei și Palestinei, ajungând cu granița țării nu departe de raul Eufrat.

- acum se construiește celebrul templu de la Karnak, în cinstea zeului Amon.

- din punct de vedere religios, această perioadă se caracterizează prin impunerea zeului Amon în tot Egiptul.

- o singură excepția a fost în această evoluție religioasă: reforma monoteistă de scurtă durată a lui Amenophis al IV-lea, care a încercat să impună cultul lui Aton, mutând de asemenea chiar și capitala țării pentru atingerea acestui țel²³.
- sub domnia lui Ramses al II-lea se ridică templele de la Theba, Abydos și Abu Simbel.
- situația de înflorire a Egiptului începe să decadă atunci când dinspre mare încep să facă incursiuni așa-numitele „popoare ale mării”, care aduc țara într-un declin ireversibil.
- ultimele zece dinastii, XXI-XXXI, marchează o decadere din toate punctele de vedere.
- sub aspect religios, ritualismul exagerat înlocuiește adevărata trăire religioasă.
- se impune acum mai ales zoolatria, cum este cultul bouului Apis sau cultele diferitelor animale care simbolizau totemul anumitor zeițăți (crocodilul, hipopotamul, broasca, pisica, pasărea ibis, leul, șacalul).
- între 716-664 î. Hr. se instaurează o dinastie etiopiană, care durează aproape un secol.
- în anul 666 î. Hr., Assurbanipal cucerește Egiptul, însă pentru scurt timp.
- în anul 525, perșii cuceresc și ei Egiptul, iar prin regele Cambise se întemeiază dinastia a XXVII-a.

7. Dinastia macedoneană:

- Alexandru Macedon va elibera Egiptul de satrapiile persane atât de odioase poporului egiptean.
- el este privit ca un adevărat eliberator, iar oracolele lui Amon îl văd ca pe „fiul zeului”, recunoscându-l ca pe un urmaș legitim al faraonilor.
- în numele lui se ridică celebrul oraș Alexandria, care va adăposti cea mai mare colecție de carte și manuscrise ale lumii.
- religia egipteană devine acum sincretistă, amestecată cu elemente de filozofie elenă.
- cu toate acestea, în practica egipteanului centrul adorării sale rămâne totuși soarele.

8. Perioada romană - 30 î. Hr.-641 d. Hr.:

- perioada romană se impune prin victoria lui Octavian August de la Actium față de Antonio, care se bazase pe ajutorul Cleopatrei.
- deși înfrunți, egiptenii s-au bucurat de toleranță religioasă.
- după anul 313 d. Hr., când creștinismul devine religie recunoscută în imperiu și apoi chiar oficială, Egiptul, prin pustia Nitriei, devine cel mai important leagăn al ascetismului creștin, dar și al teologiei contemplative.

- prin școala catehetică din Alexandria, creștinismul se impune ca o religie foarte bine argumentată.
- acesta este perimetrul marilor confruntări dintre teologia creștină, cu mari nume ca: Origen, Clement Alexandrinul, Didim cel Orb, filozofia platonice și neo-platonice: Plotin, Ammonius Saccas și gândirea iudaică, reprezentată prin Filon Alexandrinul.
- decadența totală a Egiptului clasic s-a realizat prin ocuparea țării de către arabii musulmani, care au ars și celebra bibliotecă din Alexandria²⁴.
- astăzi, această țară este una de tip musulman, unde deși se vorbește despre drepturile omului, totuși cei care sunt de altă credință decât cea musulmană, sunt persecutați.
- sunt cunoscute numeroasele atentate conduse de „Frăția musulmană” pentru boicotarea regimului, prin eliminarea turismului din țară, o sursă foarte importantă de colectare a veniturilor.

IZVOARE LITERARE EGIPTENE CU TEME RELIGIOASE

- Egiptul poate fi considerat țara cu cele mai multe izvoare arheologice privind antichitatea lui.
- siturile arheologice au scos la iveală o serie de documente foarte importante privind viața politică, religioasă, socială și culturală a vechilor egipteni.
- dintre cele mai importante monumente de literatură, în afară de mult-știutele elemente de arhitectură, amintim:

A. TEXTELE PIRAMIDELOR:

- sunt cele mai vechi texte, descoperite în interiorul monumentelor funerare, datând din anii 2500 î. Hr.
- se cunosc circa 1200 de texte, unele chiar de 30-40 de rânduri, conținând formule ritualice, incantații, exorcisme contra șerpilor, imnuri și rugăciuni, menite să apere sufletul defunctului în fața scaunului de judecată a lui Osiris.

B. TEXTELE SARCOFAGELOR:

- sunt de dată mai recentă, din perioada Regatului Mediu.
- ele au fost culese de pe pereții sarcofagelor, în care erau îngropații cei decedați.
- este perioada când amplasarea piramidelor scade, iar monumentele funerare nu mai sunt atât de impunătoare, astfel încât să existe camere mortuare cu pereți mari, pe care să se scrie.
- scrierea hieroglifelor se face în interiorul sarcofagului.

- este demn de menționat faptul că această scriere din sicrie sau de pe pereții piramidelor era absolut necesară, deoarece ea avea un caracter magic: textele îl protejau pe cel mort în fața judecății lui Osiris.

- ele erau rugăciuni care ar fi trebuit să le poată spune el în fața completului format din cei 42 de judecători ai morților.

C. CARTEA MORȚILOR:

- cu texte datând din secolul al XVI-lea î.Hr., este un adevărat manual de indicații asupra călătoriei pe lumea cealaltă și modul de a putea evita primejdiile de aici.

- la egipteni, asigurarea vieții veșnice ține în primul rând de repetarea unor formule magice și abia în plan secundar de aspectul moral al vieții.

D. PROFETIILE LUI IPUWER:

- prințul Ipuwer prezintă cadrul dezolant al regatului, învinuindu-l pe rege de decadența țării.

E. ÎNVĂȚĂTURILE PENTRU REGELE MERIKARE:

- regele îi dă fiului său sfaturi de conduită înțeleaptă, mai ales referitoare la respectarea supușilor.

F. POVESTEA ȚĂRANULUI ISCUSIT LA VORBĂ:

- vornește despre un țăran, care a fost batjocorit și care relatează cum a fost deposedat de asinii săi și de tot avutul său.

- el cere să i se facă dreptate într-o lume care este destul de coruptă.

G. Alte cărți menite să îl ajute pe cel mort în drumul său ar mai fi:

- **CARTEA DESPRE CELE DOUĂ DRUMURI ȘI CARTEA DESPRE CEEA CE ESTE ÎN LUMEA SUBPĂMÂNTEANĂ.**

- în aceste lucrări găsim hărți ale lumii subpământene, ale ușilor prin care trebuie să treacă cel mort, precum și chipurile monștrilor pe care mortul îi întâlnește în drumul său.

- **SFĂTUIREA UNUI OM DEZNĂDĂJDUIT CU SUFLETUL SĂU:**

- scrisă de către un poet anonim pe la anul 2200 î.Hr., are ca temă conștiința profunde de decadență morală ale respectivei societăți, ceea ce îl aduce pe omul respectiv în pragul sinuciderii.

- **CÂNTECUL HARPISTULUI:**

- în această lucrare se impletesc două expresii: *vanitas vanitatum* și *carpe diem*.
- cu alte cuvinte, deznădejdea se împreună cu hedonismul, ca o șansă de uitare a disperării, în care se derulează viața umană.

VIAȚA SOCIALĂ ÎN EGIPTUL ANTIC

- Herodot spune: „Egiptul este pentru egipteni un pământ dobândit (ca dar al zeilor) și un dar al Nilului”.
- într-adevăr de la prima cataractă, cea de la Assuan, și până la formarea deltei, Nilul oferea pe o porțiune de 700 de kilometri o zonă foarte fertilă.
- nămolul, care rămânea în urma inundațiilor anuale ale fluviului se întindea pe o luncă de 10–50 km lățime, oferind un sol vegetal și mineral foarte bun pentru cultivarea graului.
- fiind destul de moale, egiptenii nu foloseau plugul la arat, ci un fel de săpăligă, cu care se făceau straturi în pământ, apoi se aruncau semințele și se acopereau într-un mod original, trimițând peste semănătură o turmă de oi sau de porci, care prin călcare, acopereau semințele.
- fertilitatea solului oferea chiar două recolte pe an.
- de aceea, prețurile terenurilor avea ca punct de apreciere starea de umiditate și posibilitatea de a fi inundat terenul de către fluviu.
- aprecierea acestor terenuri se baza și pe faptul că dincolo de colinele dealurilor care mărgineau câmpiile Nilului, se deschidea deșertul nisipos, simbol al morții.
- era deci o permanentă luptă dintre viață și moarte, comunitățile umane locuind zonele fertile, în vreme ce morții erau mumificați și îngropați în zonele nisipoase.
- ca plante textile, se creștea inul, deoarece pielea sau impletiturile vegetale erau destul de rar utilizate.
- lana oii nu se torcea, pentru că aceasta, în religia egipteană, era considerată impură.
- în ceea ce privește împărțirea societății egiptene antice, aceasta avea scribi, preoți, nobili, militari, care constituiau clasa superioară a Egiptului.
- în fruntea lor se afla, bineînțeles, faraonul, considerat fiul Soarelui, al lui Ra.
- clasele inferioare îi numărau pe țărani, meseriași și pe negustori.
- sclavia exista în Egipt, dar avea un statut aparte.
- sclavii nu erau lipsiți total de drepturi, ca la romani de exemplu, iar economia egipteană nu se baza pe munca lor.
- se crede că inclusiv la ridicarea piramidelor ar fi lucrat oameni liberi, care o făceau ca un fel de clacă.

- în general, sclavii proveneau din categoria prizonierilor de război sau erau cumpărați de la negustorii semiți.
- ei puteau fi revânduți, închiriați (mai ales în cazul sclavelor pentru plăceri), puși la treburile casei (uneori chiar ca niște administratori ai averii stăpanului) sau puși în libertate.
- numărul lor în Egiptul antic era totuși destul de mic, deoarece Egiptul nu era la început un stat războinic.
- tot cu munca sclavilor se asigura serviciul auxiliar la temple.
- în secolul al XII-lea, de exemplu, la templele din Teba lucrau nu mai puțin de 86.000 de sclavi.

a. Scribul:

- reprezintă elementul caracteristic civilizației egiptene și una din componentele cele mai importante ale vieții sociale și politice ale acestei țări.
- el conducea viața administrativă, birocratică și culturală a statului.
- de prezența lui se leagă sistemul irigațiilor, a construirii digurilor, deoarece ei proiectau sistemele de canalizare a apelor fluviale.
- de asemenea, scribii contabilizau sistemul de impozitare al țării, urmărind recuperarea tuturor sumelor sau produselor datorate impozitului.
- ei proiectau schițele marilor piramide, ale templelor și alte monumente ale țării, supraveghind apoi derularea lucrărilor.
- de aceea, pregătirea scribilor se făcea în școli speciale iar durata acesteia se putea extinde la nu mai puțin de 12 ani de studiu, în care respectivul era pregătit în domeniul desenului, al aritmeticii, al geometriei, etc. cunoștințele acestea fiind ulterior foarte apreciate în viața statului.
- ca atare, profesiunea de scrib era una dintre cele mai respectate și mai bine plătite.
- ei aveau dreptul de a deține sclavi și primeau terenuri din partea faraonului.

b. Militarii:

- au ajuns la o poziție mai bine consolidată abia în urma campaniilor militare, în care s-a antrenat ulterior Egiptul, deoarece în timpurile străvechi armata era formată *ad hoc*, la momentele de restriște ale țării.
- cu timpul, a apărut o armată profesionistă, formată din mercenari, care a adoptat arme noi și tehnici de luptă adecvate.

c. Nobilii:

- provin din vechea aristocrație tribală care a primit de la faraon o serie de privilegii.
- cu timpul, ei au devenit conducători ai nomelor sau mari deținători de pământuri și de sclavi.
- din păcate, banii și poziția i-a transformat de multe ori în contestatarii regalității, ceea ce s-a demonstrat prin dese schimbări de dinastii din Egipt.

RELIGIA EGIPTENILOR

- termenul de „*Dumnezeu*” sau de „*Divinitate*” era redat prin grupul de litere „*NTR*”, a cărui sens nu este precizat.
- există trei explicații cu privire la acest termen și anume:
  - a. Cuvantul ar proveni de la ideea de „sodă” sau „natriu”, care prin calitățile ei de a săra și de a conserva era percepută ca simbol al purității și al curățeniei;
  - b. După alții, reprezentarea hieroglifică a lui „*NTR*” arată ca un topor, care simboliza la egipteni puterea divină;
  - c. În fine, alții consideră că semnul hieroglific ar fi mai degrabă un steag, decât un topor, iar steagul simboliza la egipteni delimitarea sacralului, a spațiului în care se află divinul.
- câteva din caracteristicile divinităților egiptene ar fi:
  - IDEEA DE NAȘTERE A ZEILOR; faptul că și EI SUNT MURITORI ca și oamenii, urmând ca abia după înviere să renască în viața divină;
  - având trăsături aproape comune între ei, apare foarte des IDEEA DE FUZIUNE;
  - zeii sunt concepuți atât PERSONALI, CAT ȘI IMPERSONALI;
  - o ultimă trăsătură a lor ar fi CARACTERUL ZOOMORFIC al zeilor, în sensul că fiecare este redat sub chipul unui animal (șacal, iblis, viperă, crocodil).
  - această ultimă trăsătură a religiei egiptene ne face să credem că la origine, religia acestui popor ar fi fost totemică.
  - zeitatea principală a panteonului egiptean este *Ra (Re)*, despre care se credea că se plimba ziua cu barca sa sacră pe oceanul cerului.
  - menționăm că barca la egipteni avea o încărcătură sacră, de vreme ce transporturile se făceau în mare parte pe Nil.
  - despre *Ra* se credea că este creatorul și carniitorul lumii.
  - combinația dintre *Atum* și *Ra* va da o divinitate complexă, *Atum- RA*, care călătorea pe firmamentul cerului, însoțit de fiul său *Toth* și de *Maat*, care simboliza ordinea lumii, căreia i se supuneau însuși zeii³⁰.

- faraonii erau adorați ca „fiii lui RA” iar preoții care slujeau la temple de fapt nu făceau altceva decat să inlocuiască pe faraon in slujirea lui zilnică.

SISTEMELE TEOLOGICE EGIPTENE

- faptul că Egiptul a fost împărțit in 42 de nome, fiecare destul de independente între ele, le-a dat acestora posibilitatea de a-și întocmi fiecare in felul ei un sistem religios, care să reprezinte gândirea sacră a acelor ținuturi.

- evident, unificarea acestor a implicat și unificarea religioasă, cu asperitățile existente in decursul istoriei, dintre care cea mai explozivă a fost reforma „monoteistă” a lui Aton. Dintre sistemele religioase cele mai importante amintim:

1. SISTEMUL HELIOPOLITAN:

- a fost elaborat in cetatea Heliopolis (nu departe de Cairo de astăzi), prin anii 4.000 -3.000 î.Hr.

- după spusele unor cercetători, chiar și Moise ar fi fost educat in școlile acestui oraș, in perioada cand se afla la curtea faraonului, care își avea sediul aici.

- școala heliopolitană ar fi durat in istorie până in vremea cuceririlor romane.

- potrivit teogoniei heliopolitane, la început ar fi existat haosul primordial, NUN sau NU.

- din el ar fi ieșit apoi primul zeu: ATUM, care s-ar fi creat din propria sa putere, de unde și epitetul „cel care există prin sine însuși”.

- evident, mulți au identificat această expresie, considerand că Moise ar fi preluat-o pentru a-L defini pe Iahve ca „Cel ce este” (Ieșire 3, 14).

- realitatea este că epitetul aseității este unul general, pe care il găsim la toate religiile.

- fiecare își contemplă divinitatea principală ca una care nu are altă cauză decat pe sine.

- totuși, Iahve nu provine dintr-un haos primordial, ci se află deasupra haosului, ca unul care este Creatorul sau Cauza oricărei forme de existență sau de „non-existență”.

- Ziua, Atum-Ra călătorește pe bolta cerului, biruindu-l pe APOPHIS, șarpele răului.

- lupta dintre cei doi se poate vedea pe bolta cerului, mai ales inspre amurg, cand sangele lui Apophis inroșește cerul.

- tema șarpelui este preluată din revelația primordială, in care acesta este prezentat ca un opozant al Binelui.

- evident că sunt foarte multe variante ale acestei lupte directe sau indirecte, insă in toate aceste forme realitatea este aceeași.

- atunci cand Ra răsare el poartă numele de RA-KEPHERA sau RASCARABEUL, simbol al invierii din noapte sau din moarte.
- scarabeul este, deci, un simbol al invierii, deoarece ieșirea lui din gunoi era considerată ca o reinviere a lui din lumea subterană³³.
- cu acest înțeles atunci cand murea un om i se punea pe piept, in dreptul inimii, un gandac scarabeu din lut, pentru ca inima lui (Ba) să invieze. stabilit ordinea divină in cer și pe pământ și care ar fi luat ființă prin propria voință sau prin rostirea cuvântului inițial.
- apare aici tema logosului prin care divinul se creează pe sine sau creează lumea.
- acest act de creație a lui Atum-Ra este văzut ca o autoextindere a sa, creand patru perechi de ființe divine, și anume:

a. Perechea Shu-Tefnut:

- Shu este o divinitate antropomorfă, care se interpune între Qeb și Nut, separandu-i din îmbrățișarea lor.
- se prezintă aici tema iubirii egoiste a celor doi, care este eliminată prin interpunerea între ei a celei de a treia persoane (Shu).
- de fapt acest lucru îl remarcă teologia creștină: unul este exponentul egoismului absolut.
- dualismul, dacă nu este disjunctiv, după modelul zoroastrian, este de asemenea egoist, deoarece iubirea dintre cei doi se transmite liniar doar între ei.
- abia treimea face un triunghi al spațiului comunitar, in care intră apoi și cosmosul și omul.
- Shu este, deci, atmosfera care se interpune între cer și pământ, despărțindu-i de iubirea lor egoistă.
- prin respirația lui Shu se insuflețesc toate vietățile pământului.
- TEFNUT este atat sora, cat și soția lui Shu, reprezentand căldura atmosferică, focul sau lumina.
- ea reprezintă de asemenea și umiditatea, producand roua și umezeala de care depinde viața.
- lacrimile ei căzute pe pământ devin boabe de rășină din care se fabrică apoi tămaia.

b. Perechea Qeb – Nut:

- cei doi membrii ai perechii sunt autorii vieții pe pământ, Qeb (sau Gheb) fiind primul tată, iar Nut, prima mamă.
- Qeb simbolizează pământul, din care răsare viața.
- de reținut că la egipteni se inversează genurile acestui cuplu: dacă la alte popoare cerul este masculin, iar pământul este feminin, aici pământul este masculin iar cerul feminin.

- proveniți din Shu și Tefnut, cei doi nasc la randul lor cuplurile Osiris-Isis și Seth- Nephtys.
- Qeb este considerat în sistemul heliopolitan ca fiind primul rege, care avea ca simbol *cobra (ouraeus)*, ce reprezenta puterea și înțelepciunea.
- faraonii vor purta pe frunte în această semnificație o cobra de aur.
- *Nut* este zeița cerului, fiind reprezentată de o femeie tânără, aplecată peste soțul ei, Qeb.
- de asemenea, este redată sub chipul unei vaci având trupul pictat cu stele.
- în fiecare seară ea înghite discul solar (Ra), pentru a-l reda plin de strălucire a doua zi, în zori.

c. Osiris și Isis :

- este perechea cea mai populară din religia egipteană, deoarece de ei se leagă una dintre cele mai frumoase mitologii egiptene.
- relația de apropiere cu oamenii i-au făcut foarte iubiți de oameni.
- el este un zeu al vegetației, care moare și învie.
- ulterior, prin această ucidere ritualică, Osiris va deveni zeul morții, numit și «Domnul Tăcerii», cel care conduce regatul subteran, *Duat*.
- cetatea lui era Abydos, locul unde se credea că ar fi fost și el îngropat.
- de aceea, egiptenii considerau ca fiind cea mai mare cinste să poată fi îngropați, deoarece se credea că cei morți aici au parte de o judecată lejeră și astfel vor beneficia de fericire.
- astfel, Abydos era un oraș al pustiei, unde mumiile s-au păstrat aproape intacte, deoarece nisipul uscat este un conservant natural.
- legendele îl prezintă pe Osiris ca fiind primul rege al Egiptului (după Plutarch, în lucrarea *De Iside et Osiride*).
- acesta i-ar fi civilizat pe oameni, învățându-i să se hrănească cu roadele pământului.
- Diodor din Sicilia spune că Osiris i-a învățat pe oameni să nu se mai mănance unii pe alții, după ce Isis le-a descoperit folosința graului și a orzului, care mai înainte creșteau fără să fie cultivate.
- de asemenea, tot Osiris este cel care le-a descoperit oamenilor viața de vie și le-a dat acestora cunoștințele arhitecturale și impulsul de a zidi cetăți mari și temple frumoase.
- în ceea ce privește ideea de nemurire sau mai precis cea de înviere, care se leagă de viața lui Osiris, mitologia are câteva variante.
- într-una din ele, Osiris este prezentat ca rege al Egiptului, care este subminat de către fratele lui, Seth și de alți 72 de conspiratori.

- Seth îi ia pe furiș măsura lui Osiris și face un sarcofag frumos ornamentat, iar la un ospăț promite că va da acest cufăr celui care va încăpea cel mai bine în el.
- Osiris intră în sarcofag, care este închis de Seth și aruncat în Nil.
- Isis, ajutată de zeul Thot, scribul divin, pescuiește sicriul din apă și îl ascunde în Delta Nilului.
- Seth îl descoperă și taie în 14 bucăți trupul lui Osiris, pe care apoi îl împrăștie prin tot Egiptul, pentru a nu mai putea fi recuperat.
- cu răbdarea unei soții iubitoare, Isis culege bucată cu bucată trupul soțului ei, se fecundează cu organul genital al acestuia și îl naște pe Horus.
- întâlnim aici tema nașterii răzbunătorului, cel care va răsplăti lui Seth fapta pe care o făcuse.
- astfel, Horus devine conducătorul lumii pământești, deoarece Osiris, cel care fusese până atunci rege, gustând deja moartea, nu mai putea să rămână pe pământ.
- astfel, lumile se împart în trei:
- lumea pământească fertilă este regatul lui Horus;
- lumea subterană, a morților, care petrec fericiți în raiul egiptean, este a lui Amenti și sub ascultarea lui Osiris;
- lumea deșertului, a morții și demoniacului, este lumea lui Seth.
- Osiris reprezintă pentru egiptenii vechi simbolul și cheia învierii.
- de el depinde viața fericită sau devorarea sufletului de către animalele lumii sub-pământene.
- Isis simbolizează căsătoria și fidelitatea conjugală, de aceea ea este atât de des invocată în credințele egipteanului.
- tocmai pentru faptul că familia egipteană era monogamică și foarte egală în drepturi în problema raporturilor dintre soți, Isis reprezintă femeia nu numai devotată soțului, dar care trebuie și respectată pentru virtuțile ei și combativitatea ei.
- în al doilea rând, Isis este și simbolul magiei și al ocultismului, fiind numită „Marea Vrăjitoare”.
- cu sprijinul lui Thot, ea își îmbălsămează soțul și îi inițiază pe oameni în arta medicinei, transmițându-le oamenilor în vis remediile pentru vindecarea bolilor lor.
- de aceea, la egipteni, visul era o cale de comunicare sau de aflare a voinței zeilor.
- este cazul patriarhului Iosif în Egipt, care ajunge important pe linia ierarhică pentru că talcuiește visele faraonului.
- mai mult, Isis reușește printr-un șiretlic să afle numele secret al lui Ra și astfel ea dobândește puteri miraculoase.

- tema cunoașterii numelui este legată de expresia latină „*nomen est omen*”, prin care numele reprezintă și ființialitatea și mai ales puterea sa sapiențială.
- îmbălsămarea este de asemenea opera lui Isis și a lui Thot, scribul zeilor.
- ungerea cu mirodenii, lichefierea rășinilor care dădeau rezistență trupului bandajat în fașe sunt rezultatul unei tehnici divine pe care zeii amintiți au transmis-o oamenilor.
- îmbălsămarea este nu o simplă conservare a cadavrului de dragul unei comemorări, ci are o valoare foarte importantă, deoarece ea reprezintă asigurarea supraviețuirii elementului spiritual din om prin păstrarea trupului.
- trupul este deci un fel de casă a spiritului, care dacă se distruge, spiritul dispare.

d. Seth și Nephtys:

- reprezintă perechea divină, aflată în opoziție cu cuplul Osiris- Isis.
- Seth stăpânește partea deșertică, nisipoasă, aridă a Egiptului, reprezentând de asemenea acel tip de animal sălbatic, care periclitează viața omului.
- toată viața egipteanului s-a derulat sub auspiciile acestei temeri: întinderea deșertului peste pământul fertil pe care revărsarea Nilului îl făcea roditor.
- de aceea, diavolul la egipteni nu apare sub chipul unui ispititor, ca unul care aduce tentații individuale, ci era cel care distruge țara prin revărsarea nisipurilor deșertice.
- de aceea, lupta cu deșertul era de fapt lupta cu diavolul.
- Seth era reprezentat zoomorfic prin animale ca: porcul, măgarul sau hipopotamul.
- la rândul ei, Nephtys, este fiica lui Qeb și a lui Nut, fiind deci soră cu Isis.
- deși soție lui Seth, ea este permanent de partea lui Osiris, de la care dorește să aibă un copil.
- astfel, luând chipul lui Isis îl imbată pe acesta și zămislește un copil pe care apoi îl va crește Isis.
- este vorba despre zeul cu cap de șacal, Anubis, divinitatea cu caracter demonico-divin, putând fi atât benefic, cât și malefic pentru comunitatea egipteană.

2. SISTEMUL HERMOPOLITAN:

- acest sistem teologic își trage numele de la cetatea Hermopolis, unde zeul principal adorat a fost Thoth.
- el era adorat ca inventatorul scrierii și acela care a separat limbile pământului.
- de asemenea, el ar fi transmis oamenilor legile, calendarul și noțiunile de matematică.
- în mitologie, el este considerat ca fiind «inima lui RA», deoarece egiptenii credeau că inima este sediul rațiunii, al sentimentelor și al voinței.

- din postura de demiurg, prin scăderea importanței orașului Hermopolis, Thoth ajunge secretarul zeilor, fiind patronul scribilor.
- de asemenea, se crede că el ar fi compus conținutul Cărții Morților, se pare în 42 de tomuri, cuprinzând toată știința lumii. în procesul judecării morților în fața tribunalului lui Osiris, Thoth era cel care cântărea inima mortului și scria sentința finală.
- reținem, prin urmare, că el este promotorul magiei și cel care a inițiat-o pe Isis în această taină.
- actualmente îl găsim, de asemenea, preluat și în limbajul și credințele ocultismului contemporan, ca unul care deține știința secretă a omenirii.
- importanța acestui zeu este că el posedă cunoștințele care erau de maximă importanță pentru construirea piramidelor.
- patron al scribilor, el era de asemenea, cel care însuflă știință arhitecților.
- piramidele erau edificii cu caracter național, care reprezentau valoarea poporului în fața zeilor.
- alinierea lor după hărțile stelare, redau de asemenea importanța lor în astrologia egipteană, deoarece de ele se puteau lega atât viața defunctului, cât și viața regatului.
- îmbălsămarea este opera lui Thot, care o inițiază apoi pe Isis în această tehnică.
- ea este simbolul nemuririi la egipteni, care vedea acest proces ca o continuare a vieții într-un alt perimetru.

3. SISTEMUL MEMPHIT:

- Memphis a fost, se pare, prima capitală a Egiptului, alături de Theba.
- aici divinitatea principală adorată era zeul Ptah.
- el era reprezentat sub forma unui om care stă în picioare, cu trupul înfășurat în feșe de mumie, din care ies doar mainile, în care ține un sceptru.
- el era considerat «inima și limba lui Atum», în sensul de *ideea și verbul soarelui*.
- la Memphis el forma o triadă divină, împreună cu soția sa Sekhmet și fiul lor Nefertum.
- în ceea ce privește creația lumii, Ptah ar fi creat lumea prin cunoaștere, deoarece inima era sediul gnoseologic la egipteni, precum și prin logos sau cuvânt.
- găsim aici tema creației prin logos, care este de sorginte revelațională.
- Ptah este considerat de asemenea «inginerul divin», fiecare constructor fiind un «preot al lui Ptah».
- legat de cultul lui Ptah este și cultul bouului Apis, considerat «noua viață a lui Ptah», deoarece se considera că spiritul lui Ptah locuiește în el.

- bou Apis era considerat un animal protector, care a primit o serie de atribute divine. coarne.
- ulterior, acest animal sacru a fost asociat cu zeul Osiris, devenind zeu funerar, numit și «Taurul din Amenti», adică «Taurul din lumea sub-pământeană».
- acest bou va fi preluat de alte credințe sincretiste, cum este cea romană, unde cultul lui Apis va deveni cultul combinat dintre Osiris și acest animal, sub numele de cultul lui Serapis (Osiris+Apis).
- chiar și poporul evreu, la ieșirea din Egipt, preia acest cult și îl practică în așteptarea lui Moise, urcat pe Sinai să primească tablele legilor divine (Facere 32, 19).
- adorarea atât de pronunțată adusă acestui zeu se datora faptului că el simboliza puterea și forța vieții în fața deșertului, el fiind cel care poartă între coarne soarele, elementul vieții la egipteni.

4. SISTEMUL THEBAN:

- Theba, capitala Egiptului de Sus, avea ca zeu principal pe Amon sau pe Amon Ra, al cărui nume se traduce prin „CEL TĂINUIT” sau „CEL ASCUNS”.
- acesta era la început un simplu zeu al vantului, urcând apoi spre starea culminantă, cea de redare a soarelui.
- în Theba, el devine divinitatea supremă a statului, simbol al soarelui în plenitudinea sa.
- el este reprezentat antropomorfic, cu o coroană de fier, sau zoomorfic, cu cap de berbec.
- astfel animalele sale sacre erau berbecul și gască.
- marile temple de la KARNAK, DENDERAH și mai ales de la LUXOR îi erau închinat.
- prin impunerea orașului Theba în planul politic, Amon se va impune și el în planul religios, devenind cea mai importantă zeitate egipteană.
- preoții lui Amon par să devină un fel de reprezentanți ai unui „stat în stat” în fața regelui, ceea ce l-a făcut pe Amenofis al IV-lea să renunțe la această divinitate, atât de influentă prin preoții ei, și să înființeze un alt cult, cel al lui Aton, act ce se constituie în cea mai scurtă reformă religioasă din Egipt.
- și în prezentarea lui Amon apare tema trinității, deoarece el este prezentat însoțit de soția sa, Mut, și de fiul lor, Khonsu.
- între animalele sacre se mai numără și „ȚAPUL SACRU” sau BA-NEBDEDET, simbol al fertilității, invocat de femei pentru a deveni fertile.
- acesta este motivul pentru care au fost găsiți foarte mulți țapi îmbălsămați și depuși în morminte. această divinitate foarte influentă, fiind un fel de echivalent al diavolului.

**PROVIDENȚA ÎN CONCEPȚIA EGIPTEANĂ SUB CHIPUL LUI MAAT,
PRINCIPIUL ORDINII COSMICE**

- o importanță deosebită în întregul Egipt o avea zeița Maat, considerată divinitatea adevărului și a dreptății.
- simbolul ei este pana de struț, greutatea etalon, cu care se cântărea inima mortului în fața tribunalului lui Osiris.
- mai mult decât atât, Maat reprezintă ordinea cosmică, fără de care totul se întoarce în haos.
- de aceea, faraonul era cel care trebuia să păzească cele două cerințe ale lui Maat:
DREPTATEA ȘI ADEVĂRUL.
- există și în alte concepții religioase tema credinței într-o legitate cosmică, cum ar fi Dharma la indieni, însă Maat este cea care se revede și în procesul de judecare al omului, ca una care îi cântărește viața și faptele omului.